

Mezopotamya'da Sumerler'den itibaren tanınan ve tohumları ilâç olarak kullanılan kenevirin Avrupa'ya milâttan önce VII. yüzyılda İskitler tarafından taşındığı sanılmaktadır. Uyuşturucu madde olarak kullanılmasına ait ilk bilgiler *Herodot Tarihi*'nde (m.ö. V. yüzyıl) bulunmaktadır. Dioskorides (m.s. I. yüzyıl) kenevir bitkisini tarif etmekte ve tohumlarının fazla yenmesinin üreme gücünün sönmesine sebep olacağını kaydetmektedir; bu bilgi İslâm yazarlarının çoğu tarafından tekrar edilmiştir. İbn Baytâr (XIII. yüzyıl) kenevir bitkisinin sarhoş edici özelliğini, Mısır'da çok kullanıldığını, özellikle gezginci dervişlerin bu maddeye düşkün olduklarını ve uzun süre kullanılmasının deliliğe yol açtığını kaydetmektedir. İsmâîlîler'in IX. yüzyıldan itibaren kurdukları gizli bir cemiyette siyasî maksatlarla adam öldürtmek için yetiştirdikleri fedailere, hayatları pahasına öldürme azmini esrardan faydalanarak verdikleri bilinmektedir. Avrupa dillerinde "profesyonel katil" anlamında kullanılan *assassin* kelimesi de bu cemiyetin üyelerine verilen Arapça *Haşşâşîn* isminden gelmektedir.

İlk dönemlerde, uyuşturucu etki elde etmek için kenevir yaprakları yakılarak dumanı çekilmekte veya yapraklardan hazırlanan hap ve macunlar yutulmaktaydı. Tütün kullanımının yaygınlaşmasından sonra kenevir yaprakları tömbeki ile karıştırılarak nargilede içilmeye başlanmıştır. Osmanlı Devleti dönemindeki uyuşturucuların başında esrar gelmektedir. Zaman zaman yasaklanmış ve kullananların idamı için çeşitli fetvalar alınmışsa da elde edilmesi ve kullanılması hiçbir zaman tam olarak önlenememiştir. İstanbul'da "esnâf-ı bengciyân" adı verilen bir sınıf bulunuyordu. Bunlar Süleymaniye semtindeki Tiryakiler Çarşısı'nda yer alan dükkânlarında şurup, macun, levha gibi esrar ihtiva eden müstahzarlar hazırlayıp tiryakilere satıyorlardı. Evliya Çelebi, kendi zamanında bu esnafın on altı dükkânının bulunduğu ve bu iş kolunda altmış kişinin çalıştığını kaydetmektedir. 25 Nisan 1864 tarihli "Attarlar ve Kökçüler Nizamnamesi" uyarınca aktar esnafının esrar ve müstahzarlarını satması yasaklanmış, yalnız eczahanelerin reçete karşılığı satış yapmalarına izin verilmiştir.

Dr. Mongeri, 1860 yıllarında Doğu'da (İstanbul) görülen akıl hastalıklarının bir sebebinin de esrar olduğunu açıkladıktan sonra Osmanlı Devleti toprakların-

da kenevir ekimi, esrar yapımı ve içilişi hakkında etraflı bilgiler vermektedir. Buna göre Osmanlı İmparatorluğu'nun birçok bölgesinde kenevir ekimi yapılmaktadır. İzmit, Bursa ve Musul civarı bolluk ve kalite yönünden önde gelen bölgelerdir. Esrar alıcıları ve imalâtçıları yarıdımıcıları ile birlikte mayıs ayının sonlarında bu bölgelere giderler. İmalâtçılar burada gruplara ayrılırlar ve anlaştıkları tarlalara girerek yaprakların iyi bir şekilde gelişmesini sağlamak amacıyla bitkilerin çiçek durumlarını koparırlar. Yaklaşık on beş gün sonra bitkiler dipten kesilir, yaprakları ayrılarak kurumaları için kilim üzerine serilir. Yapraklar istenen kuruluğa gelince kilimin bir yarısına aktarılır ve kilimin boş kalan yarısı yaprakların bulunduğu kısma örtüldükten sonra kuvvetle diğer yarıya sürtülür. Bu işlem sırasında iki kilim parçası arasında kalan yapraklar toz haline gelir. Ortaya çıkan toz sık bir elekten elenir, eleğin altına geçen ince toz *sıyırma* adını alır ve birinci kalite ürün olarak kabul edilir. Daha sonra eleğin üstünde kalan kaba kısımlar kilim arasında tekrar ezilir ve elenir. Bu ikinci elemenden elde edilen ürüne *hurda* ismi verilir. İkinci kalite olarak kabul edilen bu ürünün değeri sıyırmanın dörtte biri kadardır. Esrar İstanbul'a dıştaki kıl, içteki deri olmak üzere iki torbaya konularak getirilir. Hükümetin yasaklamasına rağmen üretim artmaktadır. 1860 yıllarında yıllık üretim miktarı 25.000 kilogramı geçmekte ve İstanbul'a gelen esrarın yarıdan fazlası Suriye ve Mısır'a gönderilmektedir. Toz esrar bazı işlemlerden geçirildikten sonra kullanıma sunulmaktadır. İstanbul'da esrar genellikle şurup (şerbetlere konmak için) veya plaka (tütün ile içmek için) halinde hazırlanır. Şuruplara, esrarın kokusunu gizlemek ve cinsel gücü arttırmak amacıyla değişik baharat ilâve edilir. Esrar plakası hazırlamak için esrar tozu koyu kahve ile pişirilir ve elde edilen hamur mermer levhalar üzerinde plaka haline getirilir. Levha, daha sonra her biri yaklaşık 4 gr. olacak şekilde dilimlenir. Esrar İstanbul'da genellikle toplu halde içilir. Zenginler dostları ile birlikte köşlerde içerler. Fakirler ise bu işe imkân tanıyan kahvelerde toplanırlar. Esrarkêş kahvehaneleri bilhassa İskenderboğazi, Tahtakale, Aksaray ve Üsküdar semtlerinde bulunur. Esrarkêşler, yemekten sonra akşamın ilk saatlerinde kahvede toplanır ve bir daire şeklinde otururlar. Genellikle

hindistan cevizi kabuğundan yapılmış, lülesine tütün (tömbeki) ve esrar konulmuş nargileyi yakarak meydana gelen dumanı sıra ile çekerek ve kısa bir süre sonra derin bir uykuya dalarlar.

Afyon, eroin vb. uyuşturucu maddeler gibi haram olan esrar dinî-hukukî bakımdan bunlarla aynı hükümlere tâbidir (bk. AFYON; UYUŞTURUCU).

BİBLİYOGRAFYA :

- Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 602; L. Lecerc, *Traité des simples par İbn-Beithar*, Paris 1893, III, 119; A. M. Özden, *Tıp Müfredatı, Farmakodinami ve Tedavi Dersleri*, İstanbul 1943, s. 355; Reşat Saka, *Uyuşturucu Maddeler (Afyon, Morfin, Eroin, Esrar, Kokain) Hakkında Millî ve Milletlerarası Hukukî ve Sosyal Durum*, İstanbul 1948, s. 73; R. T. Gunther, *The Greek Herbal of Dioscorides*, London 1968, s. 390; R. Mechoulam, *Marijuana: Chemistry, Pharmacology, Metabolism and Clinical Effects*, New York 1973, s. 3, 288; Turhan Baytop, *Türkiye'de Bitkiler ile Tedavi*, İstanbul 1984, s. 284-289; a.mlf. — v.dğr., *Türkiye'de Zehirli Bitkiler: Bitki Zehirlenmeleri ve Tedavi Yöntemleri*, İstanbul 1989, s. 24, 141, 241; a.mlf. — Y. Saviç, "Estimation quantitative du THC dans les races de Cannabis sativa cultivées en Turquie", *İÜ Eczacılık Fakültesi Mecmuası*, sy. 11, İstanbul 1975, s. 129-137; N. Arslan, "Kenevirin Sistematiği", *Kenevir Tarım ve Mevzuatı*, Ankara 1989, s. 18-25, 47; Ö. Kolsarıcı, "Kenevirin Adaptasyonu ve Kültürü", a.e., s. 29-40; L. Mongeri, "Études sur l'aliénation mentale en Orient: Causes de la folie-l'Esrar", *Gazette Médicale d'Orient*, sy. 8, İstanbul 1864, s. 69, 102; P. Pulewka, "Türk Kenevirlerinin Nisbi Müessiriyeti Üzerine Tecrübeler", *Türk Hijyen Deneysel Biyoloji Dergisi*, sy. 10, İstanbul 1950, s. 281; Cahid Özen — Hayri Sözen, "Türkiye ve Doğu Ülkelerinde Esrar Problemi Üzerinde Çalışmalar", *İÜ Tıp Fakültesi Mecmuası*, sy. 32, İstanbul 1969, s. 543; E. Small — A. Cronquist, "A Practical and Natural Taxonomy of Cannabis", *Taxon*, sy. 25 (1976), s. 405-435; M. Meyerhoff, "Haşış", *IA, V/1*, s. 351-353; M. Levey, "Hashish", *EI²* (İng.), III, 266-267.

TURHAN BAYTOP

ESRAR DEDE

(ö. 1211/1797)

Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye adlı eseriyle tanınan mutasavvif şair.

Asıl adı Mehmed'dir. 1162'de (1749) İstanbul'da Sütlüce'de doğdu. Babası Mevlevî dervişlerinden Ahmed Bizebân'dır. Çocukluk ve gençlik yıllarıyla ilgili yeterli bilgi yoktur. Kaynaklarda Galata civarında oturduğu, iyi bir tahsil gördüğü, tasavvuf muhiti içinde yetiştiği, Arapça, Farsça, Rumca, Latince ve İtalyanca öğrendiği belirtilmektedir. Onun bazı Ba-

ti dillerini bilmesini mühtedi olmasına bağlayanlar bulunmaktaysa da bunun gerçekte ilgisi yoktur.

Esrar Dede, Şeyh Galib'in 1205'te (1791) Galata Mevlevihânesi şeyhi olduğu sıralarda Mevlevîliğe intisap etti. Bazı kaynaklarda Şeyh Galib'in poştnişin olmasından önce çileye girdiği ve onun gözetiimi altında çilesini tamamlayarak çileye giren dervişlere yol gösteren kazancı dedeliğe yükseldiği ileri sürülmektedir. Fatî'nin, mevlevihânedeyi boşta harcamayıp sürekli mücâhede halinde bulunduğunu söylediği Esrar Dede (*Tezkiye*, s. 10) ilmi, edebî seviyesi ve yumuşak tabiatı sayesinde kısa süre içinde kendisini şeyhine sevdirmiş ve daha sonra aralarında kuvvetli bir dostluk meydana gelmiştir.

Genç tenecek yaşta bir mi'rac gecesi (27 Receb 1211 / 26 Ocak 1797) vefat eden Esrar Dede Galata Mevlevihânesi hazîresine Fasîh Dede'nin yanına defnedildi. Şeyh Galib, Esrar Dede'nin ölümünden duyduğu üzüntüyü türünün en dikkate değer örneklerinden olan bir mersiye ile dile getirmiştir. Vefatına ayrıca başta Şeyh Galib olmak üzere devrin çeşitli şairleri tarafından tarih düşürülmüştür.

Mevlânâ'ya ve Mevlevîliğe içten bağlı olan Esrar Dede Mevlevîler arasında öteden beri mevcut olduğu söylenen Şems kolu, Veled kolu şeklindeki meşrep ayrılığını te'vil yoluyla izah etmiştir. Ona göre Mevlevîler'in bir kısmı cezbe ve aşk-

la görünürken bir kısmı da, "Aşkın her hali edeptir" sözüne uyarak şeriat kisvesine bürünür. İlk yolda gidenler Mevlânâ'nın divanından feyiz alanlar, ikinci kolu tutanlar ise Meşnevî'yi rehber edenlerdir. Fakat her ikisi de aynı güneşin ışığıyla aydınlanır (Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 209-210).

"Men bende-i ahbâb-ı Resûlullâhem / Ne Hâriciyem ne Şîi-yi gümrâhem / Hem bende-i Bû Bekr ü Ömer Osmânem / Hem hâk-i reh-i Alî veliyyullâhem" (*Divan*, s. 142) diyerek Hulefâ-yi Râşidîn'e saygısını dile getiren Esrar Dede *Fütüvvet-nâme*'sinde ve bazı şiirlerinde Hz. Ali ve Ehl-i beyt'e özel bir muhabbet duyduğunu ifade etmiştir.

Esrar Dede Kur'an-ı Kerîm dışında diğer semavi kitaplarla da ilgilenmiştir. Nitekim Mevlânâ için yazdığı bir methiyesiyle (a.g.e., s. 7) bir gazelinde (a.g.e., s. 40-41) bu husus açıkça görülmektedir. Özellikle bu gazelindeki ifadelerinden Rumca ve İtalyanca bilmesinin yanında bu kültürler hakkında da bilgi sahibi olduğu anlaşılmaktadır.

Şiirlerinde samimi, genellikle sade bir dil kullanan Esrar Dede Sâbit, Nâbî ve Fehim'in tesiri altında kalmıştır. Şeyh Galib, Arzî Dede, Fasîh Dede gibi Mevlevî şairlerin şiirlerine nazîreler yazmış ve Mevlevî terimlerini başarıyla kullanmıştır. Kendi şiirlerine de Neyyir Dede, Meşhûrî, Mislî gibi şairler tarafından nazîreler yazılmıştır. İyi bir şair olmasına rağmen

zamanındaki divan şairleri arasında ön sıralarda yer alamamasını, Şeyh Galib gibi büyük bir şairin çağdaşı olmasına ve onun gölgesinde kalmayı tercih etmesine bağlamak mümkündür.

Esrar Dede nesirlerinde şiirine nisbetle daha ağıdalı ve külfetli bir dil kullanmıştır. Bununla birlikte Sâkıb Dede'nin (ö. 1148/1735) *Sefîne-i Mevleviyye*'sine göre tezkiresinin dili daha sadedir.

Eserleri. 1. *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye*. Esrar Dede 200'ü aşkın Mevlevî şairinin biyografisini ihtiva eden tezkireyi Şeyh Galib'in isteği üzerine kaleme almıştır. Müellif eserin mukaddimesinde, Şeyh Galib'in Mevlevî şairlerinden seçtiği manzumelerle bunları yazan şairlerden bazılarının hal tercümelerini kaydettiği bir mecmuayı kendisine vererek bunları şuarâ tezkiresi haline getirmesini istediğini, bunun üzerine kendisinin de iki ay gibi kısa bir süre içinde bu eseri kaleme aldığını söyler. Hâtîme kısmında eserin telif tarihi, "Bin iki yüz on birinde sâlin / Buldu bu kitâbımız kemâlin / Oldu iki mâh içinde tekmiil / Matlûbunu tab'im etti tahsil" mısraları ile belirtilmektedir. *Esrar Dede Tezkiresi* adıyla da tanınan eserde yer alan şairlerin sayısı nüshalara göre değişmektedir. Süleymaniye Kütüphanesi nüshasında (Hâlet Efendi İlavesi, nr. 109) 211, Millet Kütüphanesi nüshasında ise (Ali Emîrî, Tarih, nr. 756) 217 şairin hal tercümesi bulunmaktadır. Sadettin Nûzhet Ergun'un *Türk Şairleri* ile (III, 1347) Ağâh Sırrı Levend'in *Türk Edebiyatı Tarihi* (s. 348-351) adlı eserlerinde tezkiredeki şairlerin bir listesi verilmiştir. Sâkıb Dede'nin *Sefîne-i Mevleviyye*'sinden sonra bu alanda yapılan ikinci çalışma olan eser *Sefîne*'den daha muhtasardır. Esrar Dede, Sâkıb Dede'nin eserinden de faydalanarak çok kısa bir zamanda kaleme aldığı tezkiresini tekrar gözden geçirmeye fırsat bulamadan vefat etmiştir. Şeyh Galib'in, *Sefîne-i Mevleviyye*'nin telifinden sonra yaşayan halife, şeyh ve dervişlerin hal tercümelerini de esere ve dervişlerin hal tercümelerini de esere ilâve etmesini istediği halde Esrar Dede'nin buna zaman bulamadığı söylenir (Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 16). Mevlevî olmayan bazı şairleri Mevlevî göstermek, bazı tarihlerde hatalara düşmek gibi kusurları bulunmakla birlikte Mevlevî şairlerini ihtiva etmesi açısından önemli olan eser biraz da bu sebeple Mevlevîler arasında çok benimsenmiştir. *Esrar Dede Tezkiresi*'-

Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye'nin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi İlavesi, nr. 109)

nin tesbit edilebildiği kadarıyla Süleymaniye (Hâlet Efendi İlävesi, nr. 109, müellif nüshasından Derviş Hüseyin'in 1211'de [1796] istinsah ettiği ve Esrar Dede'nin Galata Mevlevihânesi'ne vakfettiği nüsha), Millet (Ali Emîrî, Tarih, nr. 756), İstanbul Üniversitesi (TY, nr. 89, 1247, 3894, 9620), Atatürk Üniversitesi (Agâh Sırrı Levend, nr. 542), Konya Mevlânâ Müzesi (nr. 1502) kütüphaneleriyle Viyana (bk. Flügel, II, 412), Paris (bk. Babinger [Üçok], s. 348) ve Kahire'de (bk. *Fihrisü'l-mahtûâtî't-Türkiyyeti'l-Ösmâniyye*, I, 154) olmak üzere toplam on bir nüshası bulunmaktadır. Eser ayrıca Ali Enver tarafından kısaltılarak *Semâhâne-i Edeb* adıyla yayımlanmıştır (İstanbul 1309). Tezkire üzerinde değişik üniversitelerde lisans tezi olarak yapılmış çeşitli araştırmaların yanı sıra Namık Kemal Aras'ın yüksek lisans (*Esrar Dede'nin Tezkire-i Şuârâ-yı Mevleviyesi*, Ankara 1987, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü) ve İhan Genç'in doktora tezi (*Esrar Dede, Tezkire-i Şu'ara-yı Mevleviyye* [İnceleme-Metin], Erzurum 1986, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü) çalışmaları bulunmaktadır. 2. *Divan* (İstanbul 1257). Yaklaşık 3600 beyitten meydana gelen eserde iki na't, Mevlânâ için dört, Şems-i Tebrîzî için bir methiye, "Neşîde-i Mevleviyâne" adlı bir müveşşah kaside, Mevlevîlik'le ilgili bir diğer kaside, Şeyh Galib, Fasîh Dede ve İsmâil Ankaravî için birer methiye, bir terkihibend, dört tercihibend, altı tahmîs, üç muhammes, bir müseddes, altı murabba bulunmaktadır. Ardından 252 gazel, yedi tarih (bu tarihler Kasımpaşa Mevlevihânesi'nin tamiri, Şeyh Galib'in kızı Zübeyde Hanım'ın doğumu, Şeyh Mehmed'in oğlu İsmâil'in doğumu, Derviş Niyâz-ı Mevlevî'nin vefatı, Abdülhalim Neyyir ile Derviş Nûri'nin çileleri, Manastırlı Hâfız ile Kaygusuz Baba'nın vefatı için söylenmiştir, bk. *Divan*, s. 130-133), on üç kıta, 145 rubâî, on beş beyti na't olan kırk beyitlik bir mesnevi yer almaktadır. Gazellerin biri Arapça, biri Farsça, kitaların ikisi, rubâîlerin de sekizi Farsça'dır. Ayrıca Türkçe-Rumca bir mülemma' gazel mevcuttur. Divanın çeşitli yazma nüshaları bulunmaktadır (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 3302, 3741, Hâlet Efendi, nr. 694, Hâlet Efendi İlävesi, nr. 162; Konya Mevlânâ Müzesi Ktp., nr. 2461 [müellif hattı]). 3. *Mübâreknâme-i Esrâr*. "Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün" kalıbında nazmedilen 145 beyitlik bu mesnevîde şair Mevlevîlik'le ilgili çeşit-

li hususlar üzerinde durmaktadır. Eser divanın sonunda yayımlanmıştır (s. 148-153). 4. *Fütüvvetnâme-i Esrâr*. "Bin iki yüz on bir içre eyledim tekmil-i kâr" mısraında da ifade edildiği üzere şair bu eserini 1211'de (1796) vefatından kısa bir müddet önce yazmıştır. "Fâilâtün mefâilün feilün" kalıbında nazmedilen ve fütüvvet, fütüvvet ehli vb. konuların işlendiği 176 beyitten meydana gelen mesnevi divanın sonunda neşredilmiştir (s. 153-160). Eserin yazma bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir (Tâhir Ağa Tekkesi, nr. 334). 5. *Lugat-ı Talyan*. İtalyanca'dan Türkçeye bir sözlüktür. Hüseyin Said Çelebi'nin tanıttığı (*Peyâm-ı Sabâh* [edebî nüsha], [1336] nr. 32), İhsan Mahvî'nin müellif nüshasını gördüğünü söyleyerek hakkında bilgi verdiği (bk. Ergun, III, 1346) bu eserin günümüzde nerede olduğu bilinmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Esrar Dede, *Divân-ı Belâgat-unvân-ı Esrâr Dede*, İstanbul 1257; a.mlf., *Tezkire-i Şuârâ-yı Mevleviyye*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi İlävesi, nr. 109; Fatîh, *Tezkire*, s. 9-10; Flügel, *Handschriften*, II, 412; Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb*, İstanbul 1309, s. 7; *Sicill-i Osmânî*, I, 129; Gibb, *HOP*, IV, 207-209; Osmanlı Müellifleri, II, 80-81; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, V, 153; Ergun, *Türk Şairleri*, III, 1344-1352; *Şairler Tezkireleri*, İstanbul 1947, s. 582-584; TCYK, s. 7; TYDK, III, 870-873; Gölpinarlı, *Katalog*, I, 186-187; II, 347; a.mlf., *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1983, s. 16, 193, 209-210, 226-227, 286-288, 305, 315; Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 526-527; Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 348-351; Banarlı, *RTET*, II, 789-790; Babinger (Üçok), s. 347-348; *Fihrisü'l-mahtûâtî't-Türkiyyeti'l-Ösmâniyye: 1870-1980* (nşr. Dârü'l-Kütübî'l-kavmiyye), Kahire 1987, I, 154; Rusuhî Baykara, *XVIII. Asır Şairlerinden Mehmed Esrar Dede, Hayatı, Tasavvufî Edebî Şahsiyeti, Eserleri* (mezuniyet tezi), Türkiyat Enstitüsü, Tez, nr. 116; Erkut Demirel, *Esrar Dede Diuanı'nda Aşk Mefhumu* (mezuniyet tezi), İÜ Ktp., nr. 8494; Halûk İpekten, *Türk Edebiyatının Kaynaklarından Türkçe Şuârâ Tezkireleri*, Erzurum 1988, s. 157-161; Fahir İz, "Esrâr Dede", *EI² Suppl.* (İng.), s. 283; Hasan Aksoy, "Esrâr Dede", *TDEA*, III, 106.

HASAN AKSOY

ESRÂRNÂME

(أسرارنامه)

Ferîdüddin Attâr'ın
(ö. 618/1221)
tasavvufî mesnevisi.

Bazı tasavvufî ilkeleri hikâye ve efsaneler yardımıyla açıklamak üzere kaleme alınmış olup Attâr'ın ilk mesnevilerindendir. Bir rivayete göre Mevlânâ ba-

Ferîdüddin Attâr'ın *Esrârname* adlı eserinin ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 234, vr. 608ⁿ)

bası ile birlikte Nişâbur'da Attâr'la görüştüğünde (Devletşah, s. 193) Attâr ona *Esrârname*'yi hediye etmiş, Mevlânâ da *Meşnevî*'sinde bu eserden geniş ölçüde faydalanmıştır. Tasavvuf ilkelerini "usûl" olarak adlandıran Attâr, yirmi altı bölümden oluşan eserinin her bölümünde usûlün birini (asl) açıklar. Tevhidle ilgili birinci bölümde insanın topraktan yaratılışı, Hz. İsa'nın ve diğer peygamberlerin doğuşu anlatılır. Ayrıca canlı cansız her şeyin iradesinin Allah'ın elinde bulunduğu, ibadetin âhiret yolunun azığı olduğu ifade edilir. Peygamberlerin methine ayrılan ikinci bölümde mi'rac olayı ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Bu bölüm, şairin Hz. Peygamber'den şefaât dilemesiyle son bulur. Üçüncü bölümde ashabın faziletleri söz konusu edilir. Bundan sonraki bölümlerde tasavvufî meselelerden, bu yolun güçlüklerinden, dünyanın değersizliğinden, dünya ve âhiret mutluluğu için ilim, amel ve müşâhede'nin gerekliliğinden bahsedilir. Bunları insanın, cansız varlıkların ve bitkilerin gelişme devrelerinin anlatılması takip eder. Bütün bu bölümlerde doksan dokuz hikâye ve efsane yer alır. Attâr bu eserinde âyet ve ha-